PWYLLGOR LLYWODRAETHU AC ARCHWILIO

CYLCH GORCHWYL

1. Llywodraethu

1.1 Mae'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn un o Bwyllgorau Priodoldeb y Cyngor. Mae'n cyflawni'r dyletswyddau canlynol yn unol â'i ddatganiad o ddiben, ac yn adrodd i'r Cyngor llawn.

2. Datganiad o Ddiben

2.1 Pwrpas y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio (y Pwyllgor) yw darparu ffocws annibynnol a lefel uchel ar ddigonolrwydd y trefniadau llywodraethu, risg a rheoli. Mae ei rôl wrth sicrhau bod digon o sicrwydd dros lywodraethu, risg a rheolaeth yn rhoi mwy o hyder i'r Cyngor bod y trefniadau hynny'n effeithiol

2.2 Mae gan y Pwyllgor drosolwg o archwilio mewnol ac allanol, ynghyd â'r adroddiadau ariannol a llywodraethu, gan helpu i sicrhau fod trefniadau digonol yn eu lle ar gyfer heriau mewnol ac atebolrwydd cyhoeddus.

3. Cyfansoddiad

3.1 Mae Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011, fel y'i diwygiwyd gan Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021, yn darparu bod yn rhaid i o leiaf traean o aelodau'r Llywodraethu a'r Pwyllgor fod yn aelodau lleyg. Bydd y Pwyllgor yn cynnwys 9 aelod Cynghorydd a 6 aelod nad ydynt yn Aelod o'r Cyngor (aelodau lleyg). Ni chaiff mwy nag un aelod o'r Pwyllgor fod yn aelod o'r Cabinet (rhaid i'r Aelod Cabinet beidio â bod yr Arweinydd) neu'n Gynorthwyydd i'r Cabinet.

3.2 Penodir Cadeirydd y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio a'r Dirprwy Gadeirydd ganddo. Rhaid i'r person a benodir yn Gadeirydd y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio fod yn aelod lleyg. Ni all y person a benodir yn Is-gadeirydd fod yn aelod o'r Cabinet nac yn Gynorthwyydd i'r Cabinet.

4. Swyddogaethau'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio

4.1 Mae'r pwyllgor yn gyfrifol am gyflawni'r swyddogaethau statudol a ganlyn o dan Adran 81 o Fesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011 fel y'i diwygiwyd:

- adolygu a chraffu ar faterion ariannol yr awdurdod,
- gwneud adroddiadau ac argymhellion mewn perthynas â materion ariannol yr awdurdod,

- adolygu ac asesu trefniadau rheoli risg, rheolaeth fewnol, asesu perfformiad a llywodraethu corfforaethol yr awdurdod,
- gwneud adroddiadau ac argymhellion i'r awdurdod ynghylch digonolrwydd ac effeithiolrwydd y trefniadau hynny,
- adolygu ac asesu gallu'r awdurdod i ymdrin â chwynion yn effeithiol,
- gwneud adroddiadau ac argymhellion mewn perthynas â gallu'r awdurdod i ymdrin â chwynion yn effeithiol,
- archwilio trefniadau archwilio mewnol ac allanol yr awdurdod, ac
- adolygu'r datganiadau ariannol a baratowyd gan yr awdurdod.

5. Llywodraethu, Perfformiad, Risg a Rheolaeth

- Adolygu trefniadau llywodraethu corfforaethol y Cyngor yn erbyn y fframwaith llywodraethu da, gan gynnwys y fframwaith moesegol, ac ystyried y cod llywodraethu lleol.
- Adolygu Adroddiad Hunanasesu blynyddol drafft y Cyngor a gwneud unrhyw argymhellion priodol ar gyfer newidiadau.
- Adolygu ymateb drafft y Cyngor i'r Adroddiad Asesu Perfformiad a gwneud unrhyw argymhellion priodol ar gyfer newidiadau.
- Adolygu ymateb drafft y Cyngor i unrhyw argymhellion yr Archwiliwr Cyffredinol sy'n codi o arolwg arbennig yng nghyswllt gofynion perfformiad y Cyngor a gwneud unrhyw argymhellion priodol ar gyfer newidiadau.
- Adolygu ac asesu gallu'r awdurdod i ymdrin â chwynion yn effeithiol a llunio adroddiadau ac argymhellion cysylltiedig mewn perthynas â gallu'r awdurdod i ymdrin â chwynion yn effeithiol.
- Monitro datblygiad a gweithrediad effeithiol rheolaeth risg yn y Cyngor.
- Monitro cynnydd wrth fynd i'r afael â materion sy'n ymwneud â risg a adroddwyd i'r Pwyllgor.
- Ystyried adroddiadau ar effeithiolrwydd rheolaethau mewnol a monitro gweithrediad camau gweithredu y cytunir arnynt.
- Ystyried adroddiadau ar effeithiolrwydd trefniadau rheolaeth ariannol, gan gynnwys cydymffurfiaeth â Chod Rheolaeth Ariannol CIPFA.
- Ystyried trefniadau'r Cyngor i sicrhau gwerth am arian ac adolygu sicrwydd ac asesiadau ar effeithiolrwydd y trefniadau hyn.
- Adolygu'r asesiad o risgiau twyll a difrod posib i'r Cyngor o dwyll a llygredd.
- Monitro'r strategaeth gwrth-dwyll, camau gweithredu a'r adnoddau.
- Adolygu'r trefniadau llywodraethu a sicrwydd ar gyfer partneriaethau neu gydweithio arwyddocaol.

6. **Adrodd Ariannol ac Adrodd am Lywodraethu**

Adrodd am Lywodraethu

- Adolygu'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol (AGS[1]) cyn ei gymeradwyo ac ystyried a yw'n adlewyrchu'r amgylchedd risg a'r sicrwydd ategol yn briodol, gan gynnwys casgliad cyffredinol blynyddol y Pennaeth Archwilio Mewnol (Rheolwr Archwilio) ynghylch effeithiolrwydd llywodraethu, rheoli a rheolaeth risg. Safonau Archwilio Mewnol Byd-eang 11.3 (*Cyfathrebu Canlyniadau*).
- Ystyried a yw'r gwerthusiad blynyddol ar gyfer y Datganiad Llywodraethu Blynyddol yn dod i'r casgliad yn deg bod trefniadau llywodraethu yn addas i'r diben, gan gefnogi cyflawni amcanion yr awdurdod.

Adrodd Ariannol

- Monitro'r trefniadau a'r paratoadau ar gyfer adrodd ariannol i sicrhau bod modd bodloni gofynion statudol a safonau proffesiynol.
- Adolygu'r datganiad cyfrifon blynyddol. Yn benodol, ystyried a yw polisïau cyfrifyddu priodol wedi'u dilyn ac a oes pryderon sy'n deillio o'r datganiadau ariannol neu o'r archwiliad y mae angen eu dwyn i sylw'r Cyngor.
- Ystyried adroddiad yr archwilydd allanol i'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu ar faterion sy'n codi o archwilio'r cyfrifon.
- Ystyried adroddiadau ar swyddogaeth Rheoli Trysorlys, gan gynnwys y Strategaeth Rheoli Trysorlys.

7. **Trefniadau ar gyfer Archwilio a Sicrwydd**

Ystyried fframwaith sicrwydd y Cyngor a sicrhau ei fod yn mynd i'r afael yn ddigonol â risgiau a blaenoriaethau'r Cyngor.

Archwilio Mewnol

- Cymeradwyo'r Siarter, y Mandad a Strategaeth Archwilio Mewnol.
- Adolygu cynigion mewn perthynas â phenodi darparwyr allanol ar gyfer gwasanaethau archwilio mewnol ac i wneud argymhellion.
- Cymeradwyo'r cynllun archwilio mewnol sy'n seiliedig ar risg, sy'n cynnwys gofynion adnoddau archwilio mewnol, y dull o ddefnyddio ffynonellau sicrwydd eraill ac unrhyw waith sy'n ofynnol i ddibynnu ar y ffynonellau eraill hynny.
- Cymeradwyo newidiadau interim sylweddol i'r cynllun archwilio mewnol sy'n seiliedig ar risg a gofynion adnoddau. Gwneud ymholiadau priodol i'r rheolwyr a'r rheolwr archwilio i benderfynu a oes unrhyw gyfyngiadau cwmpas neu adnoddau amhriodol.

[1] Annual Governance Statement

- Ystyried unrhyw amhariadau ar annibyniaeth neu wrthrychedd sy'n deillio o rolau neu gyfrifoldebau ychwanegol y tu allan i archwilio mewnol ac i gymeradwyo ac adolygu mesurau diogelu o bryd i'w gilydd i gyfyngu ar amhariadau o'r fath.
- Ystyried adroddiadau gan y Rheolwr Archwilio ar berfformiad Archwilio Mewnol yn ystod y flwyddyn, gan gynnwys perfformiad darparwyr allanol o wasanaethau archwilio mewnol. Bydd y rhain yn cynnwys:
    - ➢ Diweddariadau ar waith archwilio mewnol gan gynnwys deilliannau allweddol, materion o bryder a'r camau gweithredu sydd ar waith o ganlyniad i waith archwilio mewnol
    - ➢ Adroddiadau rheolaidd ar ganlyniadau'r Rhaglen Sicrwydd Ansawdd a Gwella (QAIP)
    - ➢ Adroddiadau ar enghreifftiau lle nad yw'r swyddogaeth archwilio mewnol yn cydymffurfio â'r Safonau Archwilio Mewnol Byd-eang, Nodyn Cymhwyso'r Safonau yn Sector Cyhoeddus y DU a Chod Ymarfer CIPFA ar gyfer Llywodraethu Archwilio Mewnol, gan ystyried â yw'r diffyg cydymffurfiaeth yn ddigon arwyddocaol fod yn rhaid ei gynnwys yn y Datganiad Llywodraethu Blynyddol.
- Ystyried adroddiad blynyddol y Rheolwr Archwilio: -
    - ➢ Datganiad o lefel y cydymffurfiaeth â'r Safonau Archwilio Mewnol Byd-eang, y Nodyn Cymhwyso i'r GIAS a Nodyn Cymhwyso'r Safonau yn Sector Cyhoeddus y DU, a Chod Ymarfer CIPFA ar gyfer Llywodraethu Archwilio Mewnol yn Llywodraeth Leol y DU a chanlyniadau'r Rhaglen Sicrwydd Ansawdd sy'n cefnogi'r datganiad (bydd rhain yn dynodi pa mor ddibynadwy yw casgliadau archwilio mewnol)
    - ➢ Y farn ar ddigonolrwydd ac effeithiolrwydd fframwaith llywodraethu, rheoli a rheolaeth risg y Cyngor ynghyd â chrynodeb o'r gwaith sy'n cefnogi'r farn - bydd y rhain yn cynorthwyo'r Pwyllgor i adolygu'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol.
- Ystyried crynodebau o adroddiadau archwilio mewnol penodol fel y gofynnwyd.
- Derbyn adroddiadau sy'n amlinellu'r camau a gymerir pan fo'r Rheolwr Archwilio wedi dod i'r casgliad bod rheolwyr wedi derbyn lefel o risg a allai fod yn annerbyniol i'r awdurdod neu mae pryderon ynghylch cynnydd wrth weithredu'r camau y cytunwyd arnynt.
- Cyfrannu at y Rhaglen Sicrwydd Ansawdd a Gwella ac yn benodol asesiad ansawdd allanol archwilio mewnol sy'n digwydd o leiaf unwaith bob pum mlynedd.
- Ystyried adroddiad ar effeithiolrwydd archwilio mewnol i gefnogi'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol, lle mae'n ofynnol gwneud hynny gan y Rheoliadau Cyfrifon ac Archwilio.

- Darparu mynediad rhydd a dirwystr i'r Rheolwr Archwilio i Gadeirydd y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio, gan gynnwys y cyfle am gyfarfod preifat gyda'r Pwyllgor.

Archwilio Allanol

- Ystyried llythyr blynyddol yr archwilydd allanol, adroddiadau perthnasol a'r adroddiadau i'r rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu.
- Ystyried adroddiadau penodol fel y cytunwyd arnynt gyda'r archwilwyr allanol.
- Gwneud sylwadau ar gwmpas a dyfnder gwaith archwilio allanol ac sicrhau ei fod yn rhoi gwerth am arian.
- Ystyried comisiynau gwaith ychwanegol gan archwilio allanol.
- Cynghori ac argymell ar effeithiolrwydd y berthynas rhwng archwilio allanol a mewnol ac asiantaethau arolygu eraill neu gyrff perthnasol.
- Darparu mynediad rhydd a dirwystr i Gadeirydd y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio a'r cyfle am gyfarfod preifat gyda'r Pwyllgor.

8. Trefniadau Atebolrwydd

- Adrodd i'r Cyngor ar ganfyddiadau, casgliadau ac argymhellion y Pwyllgor ynghylch digonolrwydd ac effeithiolrwydd fframweithiau llywodraethu, rheoli risg a rheolaeth fewnol, trefniadau adrodd ariannol a swyddogaethau archwilio mewnol ac allanol.
- Adrodd i'r Cyngor llawn ar waith y Pwyllgor, ei berfformiad mewn perthynas â'r Cylch Gorchwyl ac effeithiolrwydd y Pwyllgor wrth gyflawni ei ddiben.
- Cyhoeddi adroddiad blynyddol ar waith y Pwyllgor, gan gynnwys casgliad ar gydymffurfiaeth â Datganiad Safbwynt CIPFA.

9. Cefnogaeth ar gyfer Archwilio Mewnol

9.1 Yn unol â Chod Ymarfer CIPFA ar gyfer Llywodraethu Archwilio Mewnol yn Llywodraeth Leol y DU (2025), mae gweithgareddau archwilio mewnol yn gofyn am fynediad at y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio a chefnogaeth ganddo, h.y. y rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu. Mae cefnogaeth yn caniatáu i archwilio mewnol gymhwyso eu mandad a'u siarter yn ymarferol a bodloni disgwyliadau.

9.2 Mae cefnogaeth yn golygu:

- Hyrwyddo rôl a gwaith archwilio mewnol i'r staff o fewn yr awdurdod ac i sefydliadau partner y bydd archwilio mewnol yn gweithio gyda nhw.
- Hwyluso mynediad at uwch reolwyr, y Pwyllgor Archwilio ac archwilydd allanol yr awdurdod.
- Cynorthwyo, lle bo hynny'n bosibl, gyda mynediad at sicrwydd darparwr allanol fel rheoleiddwyr, arolygwyr ac ymgynghorwyr.
- Ymgysylltu'n adeiladol â chanfyddiadau, barn a chyngor archwilio mewnol.

- Adeiladu ymwybyddiaeth a dealltwriaeth o bwysigrwydd llywodraethu da, rheoli risg a rheolaeth fewnol ar gyfer llwyddiant yr awdurdod, ac o gyfraniadau archwilio mewnol.

9.3 Mae cefnogaeth hefyd yn golygu rhoi amodau ar waith i alluogi gwaith archwilio mewnol:

- Pan fydd uwch reolwyr yn cytuno ar strwythurau sefydliadol, rhaid iddynt sicrhau nad yw llinell adrodd uniongyrchol y Rheolwr Archwilio yn is nag aelod o'r Tîm Rheoli Corfforaethol a bod ganddynt fynediad at holl aelodau'r tîm. Dylai'r Rheolwr Archwilio fod yn uwch reolwr, gan roi'r proffil angenrheidiol iddynt gyflawni mandad y swyddogaeth.
- Dylai sefyllfa sefydliadol y Rheolwr Archwilio gael ei gefnogi gan adrodd yn uniongyrchol i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio.

9.4 Gall y pwyllgor archwilio ddangos ei gefnogaeth i archwilio mewnol drwy:

- holi uwch reolwyr a'r Rheolwr Archwilio am unrhyw gyfyngiadau ar gwmpas, mynediad, awdurdod neu adnoddau archwilio mewnol sy'n cyfyngu ar ei allu i gyflawni ei gyfrifoldebau'n effeithiol.
- ystyried y cynllun archwilio neu'r cwmpas cynllunio a chymeradwyo neu argymell cymeradwyaeth yn ffurfiol fel bo'n briodol.
- cyfarfod o leiaf bob blwyddyn gyda'r Rheolwr Archwilio mewn sesiynau heb uwch reolwyr yn bresennol.

10. Hyfforddiant a Datblygiad

- Mynychu sesiynau hyfforddi perthnasol yn unol â'r Rhaglen Datblygu Aelodau gan gynnwys hyfforddiant arbenigol wedi'i deilwra ar gyfer Aelodau'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio.